

BÚCSÚ JUHÁSZ FERENCTŐL

Juhász Ferencet búcsúztatva kétszeresen is drámai helyzettel kell megküzdenem: egyrészt nemzeti irodalmunk egyik legnagyobb alkotó egyéniségétől kell búcsút vennem, másrészt egyik legjobb és legigazabb barátomtól, akivel közel ötven esztendő közös reményei és munkálkodása fűztek össze. Megéltünk közös csalódásokat is, minthogy a mögöttünk maradt évtizedek magyar történelme sem váltotta igazán valóra azokat a reményeinket, amelyekkel egy negyed évszázaddal korábban üdvözöltük a korszakos történelmi változásokat, és vártuk Magyarországnak nemcsak demokratikus átalakulását, hanem szellemi és morális felemelkedését is. Nehezen tudnám Juhász Ferenc ravatala mellett megkülönböztetni egymástól azt a fájdalmamat, amelyet irodalmunk elkötelezett krónikásaként és személyes jó barátként kell elviselnem.

A költő, akitől most búcsút veszünk, annak a köznapok fölött elhelyezkedő, magasabb világának, annak az álombeli Magyarországnak a hiteles polgára volt, amelyet, hogy csak huszadik századi elődeit említsem, Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky János és Nagy László, meg persze mások életműve képviselt. Az általa teremtetett költői világ mindent magába foglalt, ami a mögöttünk maradt évszázadnak magyar és egyetemes emberi tapasztalata és szellemi küzdelme, fájdalom és reménye volt. Életműve valójában egyetlen nagyszabású személyes lírai enciklopédia, megismerhető belőle az a világ, az a történelem, amely életünket, az egymást követő nemzedékek életét megszabta: felemelte és nem egy alkalommal reménytelenségbe taszította.

A történelem, mondom, nem volt kegyes ahhoz a költői nemzedékhez, amely Juhász Ferencet és társait először felemelte, azután többször is a mélybe taszította. Ez akkor is kimondható, ha elismerhetjük, hogy éppen Juhásznak, legalábbis érett férfikorában többnyire már kedvezett a hatalom. A sötét tapasztalatok, amelyeket az ország közelmúltjáról: a háborús évekről, a zsarnokság köznapjairól szerzett, mindazonáltal beárnyékolta máskülönben az életet ünneplő költészetét. Hatalmas költői eposzait nem egyszer a pusztulás, akár az emberiség kipusztulásának sötét víziói szőtték át. Vigasztalódást és reménységet ilyenkor olyan erkölcsi értékekben keresett, amelyek valójában a kereszténység hagyományos értékei. A szülői házból hozott keresztény hit a költészetnek egy drámai magaslatán született újjá: két-

ségek és küzdelmek között, a megbizonyosodás vágyában és az istenkeresés mélyen átélt drámáiban. Két évtizede közreadott nagy lírai oratóriuma, a *Krisztus levétele a keresztről* ennek a személyes istenkereső és Krisztusra-találó drámának a költői vallomása. Úgy vélem, ez a személyes küzdelmekkel megalapozott istenhit vigaszt adhatott számára az öregség, a betegség, a halál-közelség nyomasztó tapasztalataival szemben.

Mint mondtam az imént, Juhász Ferenc halála számomra személyes gyászt jelent. Barátságunk olyan emberi közösség volt, amely számtalan feledhetetlen élménnyel, tapasztalattal és felismeréssel tett engem gazdagabbá: nemcsak barátom hatalmas műveinek megismerése és értelmezése, hanem rendszeres együttlétek, beszélgetések, közös országjárások nyomán. Úgy gondolom, tőle tanultam meg leginkább hitelesen azt, hogy a nagy személyes és közösségi tragédiákat szinte mindig vigasztalással enyhíti a költészet hatalma és gyönyörűsége, a barátság önzetlensége és a közösségi szolidaritás ereje, egyszerűen szólva: a szeretet. Ennek a krisztusi fogalomnak a szellemisége és erkölcsisége járta át Juhász Ferenc minden napjait, emberi kapcsolatait, gondolkodását és természetesen költészetét. Fájdalmas érzés, hogy most ennek a krisztusi szeretetnek az egyik nagyszabású, hiteles és cselekvő képviselőjétől kell búcsúznunk: Juhász Ferenc szeretete, amely minden költői művének morális „vízjelét” adja, mindazonáltal velünk marad.

POMOGÁTS BÉLA

Elhangzott 2015. december 18-án a Fiumei úti temetőben.

TALÁLKOZÁSAIM SCHWEITZER JÓZSEFFEL

Negyedszáza lehetett, Budapest és Pécs között a három órás vonatúton (akkor még nem járt InterCity) másodosztályú fülkében, hogy három órát tölthettem Schweitzer József társaságában. Ő valami hitközségi ügyben kereste fel szeretett városát, én tanítani mentem és az egyetem épületén kívül még alig ismertem valamit. Tanácsolta, mit nézzek meg a városban. Futólag már ismertük egymást, a Rabbiképző zsinagógájában néhányszor találkoztunk, talán a fia mutatott be neki, talán valaki más, nem emlékszem. Amikor benyitottam a vonat fülkéjébe, az első pillanatban nem ismertem fel, költőnek néztem az elmélyülten olvasó férfit. Félretette a könyvet, kezét nyújtott. Ő kezdte a beszélgetést. Ravasz László emlék-

iratait olvasom, mondta. Nagyon érdekes, nagyon tanulságos. Ha lesz ideje, olvassa el, Professor Úr! Mindig hivatalos címeinken szólítottuk egymást, én felváltva Igazgató Úrnak vagy Főrabbi Úrnak neveztem, Budapest és Pécs között, hol így, hol úgy. Egyikünk sem volt már fiatal ember, ő hetven felé járt és én is elmúltam már ötven. Rég nem számított a másfél évtizedes korkülönbség, tulajdonképpen soha nem számított.

Mindketten a holocaust túlélői voltunk, és a holocaust az egyik pillanatról a másikra eltörülte az életkori különbségeket, a zsidó gyerek a zsidó felnőtt segítségét nem várhatta. A holocaustról nem beszéltünk, és arról sem, ami szintén közös élményünk volt, hogy 1948 végétől kezdve — egy-egy rövid szünetet nem számítva — a mindenkor kommunista kormányok és Izrael ellenes politikát folytattak. Irodalomról beszélgettünk. Engem meglepett, mondtam is neki, hogy az egyik Jom Kippur-i beszédében Kosztolányira hivatkozott. Ismerem jól a megbocsáthatatlan Pardon rovatot, válaszolta, de Kosztolányinak vannak olyan értékei, amelyekről nem szabad lemondani, és amelyeket vállalhatunk.

Ezen a három óras úton — a beszélgetés apró részleteire természetesen nem emlékszem — ismertem meg Schweitzer József egyik alapvető tulajdonságát. Ravasz László, Kosztolányi Dezső — ez az öntudatos tudós zsidó feltétlenül nyílt volt a világra. Nyílt és kíváncsi. Mindent meg akart ismerni, amennyit csak egy tanulásban és tanításban eltöltött élet során meg lehet ismerni. Most értettem meg, miért mondják, hogy a rabbi nem pap, hanem tanító. Tanító a mindennap apró-cseprő és mégis lényeges dolgaiban, és tanító a tudományokban.

Visszaemlékezve a negyedszázados vonatutunk első benyomására, azt hiszem, nem tévedtem, amikor költőnek néztem. Költő, még ha esetleg egyetlen verssort sem írt le. Költő volt előadásaiban, mondat szerkesztésében, hangsúlyjaiban — és egész megjelenésében. És időnkénti tündökletes mosolyában. Megjelenésében volt valami rendkívül — definiálhatatlanul — szuggesztív. Tanúja voltam, hogy Pannonhalmán — a Várszegi Asztrik főapát rendezte — *Magyar megfontolások a Soáról* című konferencián a különböző egyházi és világi méltóságok részéről milyen szeretet övezte, pedig néhányszor vitázott is az előadókkal. (Tisztelet is, de számomra ott és akkor — és talán mindig is — a szeretet volt a fontosabb.) Az volt a benyomásom, hogyha nem közismert és tisztelt nagy tudású főrabbiaként, hanem ismeretlen, névtelen betoppánoként vett volna részt a konferencián, akkor is rövid időn belül szeretetet és tiszteletet ébresztett volna szerény határozottságával, beszélgető partnere iránti sohasem toladó figyelemével.

Egyszer, az egyik pesti aluljáróban, véletlenül összefutottunk. Egy költővel voltam. Bemutattam őket egymásnak, a zajban a neveket nem lehetett hallani, kezet fogtak, egy pillanatra megnézték egymást, és aztán mentünk a maguk útjára. A belga költő, aki udvariasságból magyarul köszönt, utóbb megkérdezte: ki ez a rendkívül érzékeny ember? Költő vagy zenész?

A pannonhalmi kongresszussal nagyjából egy időben egy másik kongresszuson is együtt adhattam elő Schweitzer Józseffel, amit Izrael fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendeztek. Engem ért az a megtisztelés, hogy mint az első ülészak elnöke, felkérhettem előadása megtartására. — Sok-sok évvel később ő hívott meg, hogy a róla elnevezett baráti körben Herzl életéről beszéljek.

Már nem emlékszem a beszélgetés fordulatára, amikor negyedszázada, Budapest és Pécs között valahol, Schweitzer József ezt mondta: „Egy kritika megfontolása az ember önbecsüléséhez tartozik”. Pilinszky János szavaival válaszoltam neki, akitől 1957-ben vagy 1958-ban hallottam: „Nincs olyan okos kritika, amit meg kellene fogadni, és nincs az a buta kritika, amiből ne lehetne tanulni”. Schweitzer Józsefnek tetszettek a költő szavai.

Egyszer láttam ingerültnek. Bár az ingerült szó nem pontos. A pannonhalmi konferencia folytatása Budapesten volt. Az egyik zsidó előadó a hagyományos zsidó értékek pusztulásáról beszélt. Schweitzer József szót kért. Udvariasan, de határozottan visszautasította a neves előadó érvelését. Ekkor értettem meg, hogy az igazgató főrabbi a zsidó hagyomány teljességében gondolkodik és érez, és nem egy látványos szegmensében.

Már benne jártunk a 21. század első évtizedében, amikor különböző magyar zsidó vezetők részéről útszéli támadások érték. Nem kritikák voltak, nyilván Schweitzer Józsefet is lehetett volna akár a leghevesebben is bírálni, kit nem lehet, hanem mocskolódások, átkozódások. Csak éppen az nem hangzott el, hogy „Auschwitzba vele!” Véletlenül találkoztunk. Kértem, ne törődjön ezekkel a mocskolódásokkal. Elterelte a szót, egyes sajtóorgániumokban megjelenő antiszemita szövegekre panaszkodott. Határozottan válaszoltam: van kiktől tanulniuk az antiszemitáknak. Cecile Roth még a holocaust előtt megjelent középkori zsidó történelemről szóló könyvét említettem neki. Örült, hogy ismerem. „Már amennyire lehet — mondtam. — A magyar és a francia történelmet ismerem, a zsidó történelemnek csupán egy-egy részletét.” Váratlanul megjegyezte: az antiszemitizmus legnagyobb sikere, ha a zsidók öngyűlölők lesznek.

Utoljára 90. születésnapja alkalmából találkoztunk. Feleségemmel együtt meghívtak az ünnepi

vacsorára. Népes, lelkes társaság tagjaként köszönthettük az ünnepeltet.

Noha 15 évvel fiatalabb voltam a főrabbinál, már én is beléptem abba a korba, amikor az embernek gyanakodnia kell önmagára, nem épül-e le szellemileg. Másnál ezt észreveszi, önmagán nem. Nos, órákon keresztül figyeltem ezt a matuzsálemi kort megélt urat. Testileg gyenge volt, de szellemileg teljesen ép. Bölcsessége, humorérzéke, kedvessége olyan volt még, mint hajdan, amikor Budapest és Pécs között együtt utaztunk. Megnyugtató, bátorító, példát adó találkozás volt. Van még remény a számomra is, hogy néhány évig szellemileg ép maradhatok. Ezt a reményt szeretném most megköszönni Schweitzer Józsefnek, az embernek és a tudósnak.

Mint tudatlan nem tudhatom, hogy a zsidó tudományok milyen rangú tudósa volt Schweitzer József. Ezt csak tanítványai ítélik meg, akiket — a három órás beszélgetés alapján valószínűsíthetem — önállóságra nevelt. De az igazi pedagógus nemcsak szűkebb szakterületén belül nevel. Hajdani iskolatársam és barátom, Kézdi György, a kitűnő színész, élete végéig tanítványának tartotta magát. Én csak annyit mondhatok, hogy az a három órás beszélgetés életem nagy kincsei közé tartozik.

FERENCZI LÁSZLÓ

A szerző utolsó írása, melyet halála előtt folyóiratunk számára készített.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

ALOIS TESTVÉR
Taizé ma. Új szolidaritás felé

Alois testvér, aki legalább annyira alázatos és szerény, mint amennyire sugárzó személyiség, annak szenteli magát, hogy éltesse a Taizéi Közösség szellemiségét és elköteleződéseit, úgy, ahogyan alapítójuk, Roger testvér továbbadta neki az előjárói felelősséggel. Most először meséli el könyvben az életútját, és azt, hogy miként teszi időszerűvé a rá hagyott örökséget egy olyan világban, ahol mindenféle határok erősödnek meg, s ahol a harcok és a nyomor egész lakosságokat kényszerít száműzetésbe.

Ára: 1.920 Ft

A csend történései

Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben

A Vigilia Kiadó arra kérte kortárs íróinkat, költőinket és képzőművészeinket, mutassák be valamely művükön keresztül, hogyan, mely művészi (vagy akár személyes) problémák mentén jutottak el egy-egy bibliai történethez, szöveghelyhez.

A kötetben olvasható írások szerzői: Ayhan Gökhan, Babiczky Tibor, Baglyas Erika, Báthori Csaba, Czigány György, Csendes Toll, Csordás Zoltán, Dér András, Dobai Lili, Esterházy Péter, Gergely Ágnes, Gyórfy Ákos, Halmai Tamás, Hevesi Judit, Iancu Laura, Kemény István, Kertész Imre, Lackfi János, Láng Eszter, Marno János, Mezey Katalin, Nagy Dénes, Pályi András, Petróczy Éva, Rakovszky Zsuzsa, Sándor Iván, Szabó Ferenc, Szüts Miklós, Takács Zsuzsa, Tamás Zsuzsa, Varga Ferenc, Váli Dezső, Vasadi Péter, Villányi László, Vörös István, Zalán Tibor, illetve Kovács-Gombos Gábor és Máthé Andrea.

Ára: 2.320 Ft

